

Nr 42

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av motion angående den sexologiska forskningen m. m.

Motionen

1973:301 av fru Gradin m. fl. (s) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en utredning i syfte att samordna forskning, utbildning och upplysning på sexual- och samlevnadsområdet till ett institut.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från universitetskanslersämbetet, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, Svenska ekumeniska nämnden och Riksförbundet för sexuell upplysning.

Universitetskanslersämbetet har till sitt yttrande fogat yttranden som inforrats från universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå samt från karolinska institutet och högskolan i Linköping.

I detta sammanhang bör anmälas att till utskottet inkommit skrivelse från Riksförbundet för sexuell likaberättigande.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) erinrar om att utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU) enligt sina direktiv har att framlägga förslag dels om sexualundervisningens och sexualupplysningens omfattning, innehåll och mål, dels om åtgärder till förbättrande av undervisningen och upplysningsverksamheten för ifrågavarande område. Utredningen beräknas, enligt vad UKÄ inhämtat, slutföra sitt uppdrag under innevarande år. UKÄ tar därför i yttrandet endast upp frågan om åtgärder i syfte att samordna forskningen inom området men understryker att även andra förstärkningsåtgärder för forskningen är angelägna liksom också åtgärder för utbildning och upplysning inom sexual- och samlevnadsområdet.

Enligt UKÄ:s mening bör USSU:s förslag föreligga innan ställning tas till frågan om den i motionen föreslagna utredningen.

Frageställningarna på sexual- och samlevnadsområdet har anknytning till en rad olika ämnesområden inom skilda fakulteter. Forskningen inom området får därför en stark tvärvetenskaplig karaktär. Detta är utmärkande för många problem som för närvarande upplevs som påtagliga i samhället och där kravet på en förstärkning och samordning av forskningen vuxit sig starka.

Som UKÄ framhållit i sina förslag till anslagsäskanden för budgetåret

1974/75 (tryckta delen s. 41) sker uppbyggnaden av nya forskningsområden ofta och i allt större utsträckning genom tvärvetenskapliga projekt, i vilka flera institutioner och fakulteter samarbetar. Organisatoriskt har detta samarbete under de senaste åren utvecklats genom bildandet av tvärvetenskapliga centra. Uppgiften för sådana centra är att främja forskning och utbildning inom respektive område genom samarbete inom universitetsorganisationen och genom kontaktverksamhet utåt. På detta sätt kan ett universitet eller en högskola i en smidig form för längre eller kortare tid etablera nya organisatoriska enheter.

Frågan om hur forskningen inom nya områden bäst initieras och utvecklas blir i hög grad beroende av i vilken grad forskarna kan beredas ekonomiska möjligheter att i samverkan under en längre tid ägna sig åt sådana forskningsuppgifter. Möjligheterna att starta tvärvetenskapliga projekt eller projekt inom vetenskapliga gränsområden kan försvåras av att inget organ känner något direkt ansvar för att forskning inom området kommer till stånd. Forskningsråden och andra projektstödjande organ har här en viktig uppgift att fylla.

Genom uppdragsforskning har ansvariga organ inom stat och kommun möjlighet att ställa frågor till forskarna eller göra anspråk på samarbete med dem. UKÄ har i skilda sammanhang betonat att den växande mängden av problem som rör människans sociala och fysiska omgivning bör leda till att forskningsinsatser inom dessa problemområden i ökad omfattning kommer till stånd genom samverkan i form av uppdragsforskning.

Bildande av speciella fristående institut är enligt UKÄ:s uppfattning ingen självklar lösning på problemet att finna former för att effektivt och smidigt stödja och samordna forskning inom nya tvärvetenskapliga områden. Tvärtom kan institut av denna art tämligen snart efter uppbyggnadsperioden möta problem som sammanhänger med svårigheter att inom mindre organisationer tillgodose krav på förändringar i kontaktmönstret, när det gäller det vetenskapliga samarbetet, eller av andra för utvecklingen vitala betingelser. Härtill kommer att inrättande av institut kan verka hämmande på utvecklingen av den befintliga forskningsorganisationen och dess förändring i takt med samhällsutvecklingen i övrigt. Ett institut måste också för att kunna fylla sin uppgift bli relativt resurskrävande. Det är därför en fördel om uppbyggnaden av forskningsområden kan ske inom universitetsorganisationens ram.

På skolans område skulle det föreslagna institutet få uppgifter bl. a. inom lärarfortbildningen framhåller skolöverstyrelsen (SÖ), som med hänvisning till redovisad organisation för grundutbildning och fortbildning av lärare i sexual- och samlevnadsundervisning avstyrker motionsyrkandet.

Sexual- och samlevnadsundervisning handhas inom grundskolan av klasslärare på låg- och mellanstadiet samt av lärare i biologi, samhällskunskap och religionskunskap på högstadiet. I gymnasieskolan handhas denna undervisning av bl. a. lärare i biologi, samhällskunskap och psykologi.

I grundutbildningen för dessa lärarkategorier ges undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor, såväl i den ämnesteoritiska utbildningen som i den praktiska lärarutbildningen.

Inom lärarfortbildningen har SÖ sedan 1930-talet haft sommarkurser för lärare i sexualkunskap. Denna form av fortbildning når emellertid relativt få i förhållande till det mycket stora antal lärare som undervisar i sexualkunskap i grundskolan och i gymnasieskolan. Sommarkurserna är

därför numera till väsentlig del s. k. pilotprojekt för konstruktion och utprovning av fortbildningsmaterial. Den största delen av lärarfortbildningen äger rum på studiedagar som anordnas lokalt, med centralt utgivet material som grund. Med denna konstruktion nås samtliga berörda lärarkategorier.

Vid utarbetandet av fortbildningsmaterial i sexualkunskap anlitas, förutom pedagogisk expertis, specialister representerande bl. a. forskningen inom berörda områden. Det är en strävan att integrera den ämnesteoretiska fördjupningen med fortbildning i metodik, och praktiskt pedagogiska frågor utgör ett väsentligt inslag.

SÖ har 1970 publicerat fortbildningsmaterial i sexual- och samlevnadsundervisning av denna typ för samtliga berörda personalkategorier inom grundskolan. För närvarande förbereds ett motsvarande material för gymnasieskolans lärare. För biologilärare ges förutom ovannämnda fortbildning även speciella kurser i humanbiologi innefattande bl. a. den medicinska delen av sexologin. Denna fortbildning, som anordnas länsvis av SÖ och länskolnämnderna, äger rum dels lokalt på studiedagar, dels under särskilda uppföljningskurser på länslasarett och regionssjukhus.

Såväl sommarkurser som produktion av fortbildningsmaterial administreras av lärarhögskolornas fortbildningsavdelningar. Verksamheten sker i nära samverkan med SÖ:s övriga utvecklingsprojekt och utgör en del av den löpande läroplansuppföljningen.

Socialstyrelsen anser att det föreligger såväl teoretiska som praktiska behov av tvärvetenskapliga forskningsinsatser inom sexologin. Styrelsen tillstyrker därför att en utredning kommer till stånd med uppgift att analysera omfattningen och inriktningen av forskningsverksamheten. Inom ramen för uppdraget bör även ingå att pröva frågan om hur denna forskning lämpligen bör organiseras med avseende på institutionsmässig anknytning mot bakgrund av en översikt över existerande forskningsresurser och möjligheten att utnyttja dessa. Styrelsen är således inte i nuvarande läge övertygad om att inrättandet av ett särskilt institut bäst skulle främja den sexologiska forskningen i dess helhet.

Existerande svensk forskning på området är begränsad till vissa studier och utredningar, främst knutna till socialmedicinsk och sociologisk institution. Det inom RFSU utförda pionjärbetet är inte primärt inriktat på forskning utan fastmer på information och rådgivning. Vidare är verksamheten i högre grad inriktad på familjeplanering än på samlevnadsfrågor i dess psykologiska, sociala och kulturella sammanhang.

En breddning och fördjupning av svensk forskning är därför motiverad. En forskning av tvärvetenskaplig karaktär är önskvärd. Samlevnadsfrågorna berör ett brett spektrum och bör ej bedömas isolerade utifrån en disciplin. Sålunda är formerna för den sexuella samlevnaden bundna till familjetypen, som måste ses i relation till det samhälle och den kulturkrets, i vilka människor lever, ävensom förändringar och utvecklingstendenser inom samhället. Detta gäller såväl familjeenheter som storlek och struktur som familjens funktioner. Exempelvis familjens ekonomiska funktion, funktion vad gäller uppfostran eller socialt skydd är intimt relaterade till den sociala och ekonomiska utvecklingen i samhället. Ett av målen för den forskning det här gäller, bör därför vara att finna samlevnadsformer som står i samklang med samhällsutvecklingen i övrigt. Frågan får därvid en nära anknytning till sociologi och kulturanthropologi.

En ökad medvetenhet om dessa samband borde bli resultatet av den samordnade forskning vars förutsättningar motionärerna föreslår skall utredas. Därmed skulle även utvinnas kunskapsstoff användbart i vårt internationella biståndsarbete rörande familjeplanering. Samma kunskapsstoff kan vidare bli relevant för en ökad förståelse för invandrarnas syn på samlevnadsproblematiken och familjens funktioner.

Olika yrkeskategorier, exempelvis läkare och socialarbetare, borde genom denna forskning få en kunskapsreserv att omsätta i praktiskt handlande. Speciellt inom familjerådgivningsverksamheten bör utflödet från det samlade kunnande som här avses, kunna praktiskt tillämpas.

Den samordning av specialiteter som i dag krävs för utövandet av familjerådgivningsverksamheten, är ett praktiskt bevis för behovet av den i motionen föreslagna samordningen av forskning, utbildning och upplysning inom samlevnadsområdet.

För närvarande finns totalt 35 byråer med primärkommunalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap. Mycket talar för att behovet av familjerådgivning kommer att öka inom en snar framtid och en utbyggnad av verksamheten kan därför förväntas. Tyngdpunkten i arbetsuppgiften kan komma att förskjutas från behandling till olika förebyggande uppgifter såsom information, kursverksamhet och utbildning.

Den verksamhet som sedan många år bedrivits i Sverige behöver utan tvekan bli föremål för vetenskaplig forskning med avsikt att finna bästa möjliga vägar för information till den enskilde. Den utredning RFSU gjort rörande sexuell information bör vara en lämplig utgångspunkt för fortsatta studier inom detta område. Socialstyrelsen bedriver för närvarande en intensifierad upplysning inom VS- och preventivmedelsområdet. Även här är behovet av värdering av informationsvägar och program av stor betydelse. En ökad forskning på detta område är därför synnerligen önskvärd.

Svenska ekumeniska nämnden, som anser att motionen ger uttryck för en viss övertro på forskningens möjligheter till entydiga klarlägganden och till att denna skall kunna fungera som problemlösare, biträder utredningsförslaget, men framför vissa betänkligheter mot den bredd för institutets verksamhet som motionen åsyftar. Nämnden anser det vara mest angeläget att man satsar på den medicinska och genetiska forskningen och anför vidare följande.

Den i motionen skisserade kopplingen mellan forskning, utbildning och upplysning förefaller nämnden antyda en tänkt enhetlighet i samlevnadsproblematikens värderingsfrågor, vilken icke synes stå i överensstämmelse med de principer som varit vägledande för de aktuella reformerna på äktenskapslagsiftningens område. Enligt dessa gäller ju med rätta, att samhället icke skall träda reglerande in på ett fält, där i så hög grad personliga värderingar gör sig gällande. Man bör enligt nämndens mening vara ytterst försiktig med att i den skisserade upplysningsverksamheten söka förläna uppfattningar i samlevnadsfrågor, som sammanhänger med tolkningen av t. ex. sociologiskt och psykologiskt material, ett sken av vetenskaplighet.

Så mycket viktigare är det i stället att institutet, om det kommer till stånd, får möjligheter att bygga ut ett rikt förgrenat kontaktnät och kännetecknas av en strävan att belysa hur samlevnadsfrågorna ter sig i relation till alternativa värderingssystem. Den moderna debatten om vår syn på de avvikande har ju t. ex. klarlagt, hur svårt det är att tillämpa

normalitetsföreställningar på detta område. Full hänsyn till den livsåskådningens pluralismen borde leda till motsvarande skepsis. Ett starkt samhälleligt värderingstryck riskerar alltid att leda inte bara till "dubbelmoral" utan även till att området i fråga blir ett isolat i det personliga värderingssystemet, vilket snarare för till hämningar än till den frigörelse motionärerna talar om.

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) ser det som väsentligt att man vid inrättandet av ett sexologiskt institut betonar de sociologiska, psykologiska och politiska aspekterna på sexualiteten. Det är inom dessa områden forskningen varit sämst tillgodosedd och våra kunskaper mest bristfälliga framhåller förbundet som vidare anfört bl. a. följande.

Den ökade öppenheten och den mer toleranta inställningen till sexualiteten har inneburit att ett kommersiellt utnyttjande av människans sexuella behov alltmer utvecklats. Den pornografiska industrin är t. ex. ett uttryck för detta och en mängd vanföreställningar om sexualiteten har kunnat spridas via de pornografiska alstren. Detta har i sin tur givit upphov till problem om vars omfattning och natur det är svårt att i dag skaffa sig en överblick. Kvinnoförakt och upplevelsen av mindervärdighet och kontaktlöshet i förhållande till den prestationsinriktade sexuella förmåga som finns omskriven inte bara i rent pornografiska tidskrifter utan även i rådgivningsspalter och s. k. seriösa upplysningsböcker är exempel på problem som samhället måste uppmärksamma i dag.

Som det påpekas i motionen föreligger det ett stort behov av att samordna den forskningsverksamhet som pågår på skilda institutioner i landet. Behovet är dessutom stort av en systematisk sammanställning av information om den verksamhet som finns inom t. ex. familjerådgivningen, mödravården, skolan, preventivmedels- och abortrådgivningsverksamheten. Som situationen för närvarande ser ut är det svårt att utnyttja och dra lärdom av de erfarenheter som gjorts inom de olika verksamhetsgrenarna. Detta innebär en misshushållning av resurser, då gjorda erfarenheter inte kan tillgodogöras av andra verksamma på fältet.

Utskottet

I motionen 1973:301 hävdas att många av skolans elever får en bristfällig sexualundervisning och att många lärare fortfarande upplever denna undervisning som besvärande, ofta beroende på otillräcklig utbildning. Även i fråga om den sexologiska forskningen råder det enligt motionärernas mening stora brister. Samtidigt som det bedrivs kvalificerad forskning i reproduktionsbiologi och genetik samt preventivmedelsutveckling är bristerna i fråga om forskningsinsatser påtagliga när det gäller samlevnadsfrågor och då i första hand vad gäller de sociologiska och psykologiska aspekterna på dessa frågor. Därtill kommer, framhåller motionärerna, att statsmakterna inte genom någon samordnad instans har överblick över vilken forskning som bedrivs, vilka resultat den ger och hur resultaten förs ut i praktiken. Den erforderliga samordningen bör enligt motionärernas uppfattning lämpligen komma till stånd genom att

ett institut inrättas för forskning, utbildning och upplysning på sexual- och samlevnadsområdet. Motionen utmynnar i förslag om utredning om ett sådant institut.

Behovet av forskning, utbildning och upplysning på sexual- och samlevnadsområdet har bestyrkts vid remissbehandlingen av motionen liksom även motionärernas uppfattning att en samordning och en förstärkning av samhällets insatser på detta område är angelägen. Som emellertid universitetskanslersämbetet erinrat om skall utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU) enligt sina direktiv lägga fram förslag dels om sexualundervisningens och sexualupplysningens omfattning, innehåll och mål, dels om åtgärder till förbättrande av undervisningen och upplysningsverksamheten på detta område. Presentationen av utredningens förslag är i tiden näraliggande och frågan om en utredning med de av motionärerna föreslagna uppgifterna och det av dem förordade målet kan bättre bedömas när resultatet av USSU:s utredningsarbete föreligger. Utskottet är därför inte berett att nu föreslå riksdagen att göra framställning om den av motionärerna föreslagna utredningen. Utskottet avstyrker sålunda det ifrågavarande yrkandet i motionen 1973:301.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1973:301.

Stockholm den 30 oktober 1973

På utbildningsutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Alemyr (s), Wikström (fp), Larsson i Staffanstorps (c), Mårtensson (s), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Wiklund i Härnösand (s), Elmstedt (c), Gustafsson i Barkarby (s), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Dahl (s), herrar Berndtson i Linköping (vpk), Sundgren (s) och Karlsson i Mariefred (c).